

PAAUGLIŲ SOCIALIZACIJA BESIKURIANČIOJE ŽINIŲ VISUOMENĖJE

Doc. dr. Irena Zaleskienė

Lietuvos teisės universitetas, Socialinio darbo fakultetas, Socialinės politikos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 74
Elektroninis paštas esinija@takas.lt

Pateikta 2002 m. birželio 20 d.

Parengta spausdinti 2002 m. spalio 8 d.

Recenzavo Vilniaus pedagoginio universiteto fakulteto Psichologijos katedros docentė dr. Violeta Rimkevičienė ir Lietuvos teisės universiteto Socialinio darbo fakulteto Socialinės politikos katedros docentė dr. Linutė Juškevičienė

Santrauka

Straipsnyje paauglių socializacija aptariama kaip tam tikras procesas, kurio metu turėtų būti įgyjamos kompetencijos, būtinos žinių visuomenės piliečiams. Socializacija laikoma vienu iš būdų, ne tik padedančiu prisitaikyti visuomenėje, bet ir skatinančiu tapti aktyviais visuomenės kūrėjais. Aptariami kai kurie (filosofinis–socialinis, psichologinis ir edukacinis) besikuriančios žinių visuomenės aspektai, pateikiamos psichologinės visuomenės narių charakteristikos, „gero gyvenimo“ kompetencijos (*competencies for good life*), reikalingos efektyviai veiklai vykdyti, taip pat edukacinės strategijos, padedančios įgyvendinti žinių visuomenės lūkesčius.

Lietuvos paauglių pilietinės kompetencijos lygis analizuojamas remiantis tarptautinio lyginamojo CivEd tyrimo duomenimis. Analizė parodė, kad Lietuvos paauglių pilietinė kompetencija gerokai atsilieka nuo to paties amžiaus paauglių kompetencijos lygio kitose šalyse (užimta 24 vieta tarp 28 šalių). Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad Lietuvos paaugliai nesugeba suvokti rašytinės informacijos esmės, nemoka nustatyti ir nusakyti pagrindinės pateiktos informacijos minties, ne visada atskiria faktą nuo nuomonės ir t. t.

Formuojant informacijos turinį bei jos pateikimo paaugliams būdus autorė siūlo atsižvelgti į socialinės informacijos suvokimo ypatumus, kurie apibūdinami kaip paauglių informacijos konceptualizacijos modeliai (akumuliacinis, identifikacijos, vaidmenų perkėlimo ir kognityvinės raidos). Siūlomi modeliai ypač prasmingi ugdant socialines paauglių kompetencijas.

Pagrindinės sąvokos: žinių visuomenė, paauglio socializacija, kompetencijos, edukacinė strategija

Įvadas

Pagrindinis šio straipsnio **tikslas** – išanalizuoti paauglių socializacijos reikšmę besikuriančioje žinių visuomenėje. Tikslą sukonkretina šie **uždaviniai**:

1. Aptarti žinių visuomenę socialiniu, psichologiniu ir edukaciniu požiūriais;
2. Pristatyti teorines įžvalgas apie žinių visuomenės piliečio charakteristikas bei „gero gyvenimo“ kompetencijas;
3. Išanalizuoti tarptautinio lyginamojo tyrimo CivEd duomenis, susijusius su paauglių pilietine kompetencija;
4. Pateikti paauglių socialinės informacijos suvokimo modelius.

Iškelti uždaviniai atliekami taikant literatūros šaltinių analizės, apklausos ir testavimo **metodus**.

Temos naujumas ir aktualumas. Psichologų, sociologų ir edukologų tyrimuose socializacijos procesas paprastai apibūdinamas kaip „socialinis asmens brendimas, socialinės patirties perėmimas bei atgaminimas bendraujant ir veikiant“ (Suslavičius, 1998), kaip „visapusiškai nuoseklus asmens įsitraukimas į objektyvų visuomenės pasaulį“ (Luobikienė, 2000), kaip „rengimasis gyventi demokratinėje visuomenėje, besivadovaujančioje humanizmo, laisvės ir atsakomybės principais“ (Barkauskaitė, 1998, Rimkevičienė, 1999). Šiame straipsnyje vadovaujamosi suvokimu, kad „socializacija – tai procesas, kurio metu žmogus įsisavina vertybes, normas, elgesio vaidmenis ir modelius, būdingus visuomenei, kurioje gyvena”

(Matulionis, 2001), ir visuomenėje, kurioje gyvens. Šie vaidmenys ir modeliai tampa veiklos bei elgesio motyvacijos pagrindu. Nors paauglio socializacija vadinama pirmine, tačiau dėl intensyvėjančios globalizacijos apraiškų bei besiplečiančio informacinių technologijų tinklo ji reikalauja specialaus ugdytojų dėmesio. Paaugliui jau nebeužtenka perimti šiandieninės visuomenės elgesio modelius. **Socializacijos procese jis turi įgyti tokių įgūdžių ir perimti tokius veiklos būdus, kokių reikės besikuriančioje žinių visuomenėje, kaupiančioje socialinį kapitalą.** Tarpusavio pasitikėjimas įvardijamas kaip vienas iš visuomenės socialinio kapitalo požymių (Putnam, 2001), todėl galima daryti prielaidą, kad šio pasitikėjimo ugdymas tarp paauglių galėtų tapti tam tikra prielaida asmens socialiniam kapitalui kaupti.

Plačiau *socialinio kapitalo* sąvokos neaptarinėsime. Atkreipsime dėmesį tik į tai, kad ji Vakarų sociologų darbuose pradėta vartoti prieš keletą dešimtmečių (Partes, 2000; Putnam, 2001 ir kt.). Lietuvoje ši sąvoka pradėta vartoti palyginti neseniai – aptariant socialinę žmogaus raidą (Rimkutė, Vološčiuk, 2001), nagrinėjant pilietinės visuomenės kūrimosi procesą (Poviliūnas, 2001).

1. Žinių visuomenė įvairiais požiūriais

Visi pripažįsta, kad ateities visuomenė – žinių visuomenė. Iki šiol daugiausiai dėmesio buvo skiriama politiniams, ekonominiams ir technologiniams žinių visuomenės aspektams (Francks, 1993; Kirvelis, 1998; Telksnys, 1999). Šioje straipsnio dalyje žinių visuomenė aptariama ne taip plačiai paplitusiais (filosofiniu–socialiniu, psichologiniu bei edukaciniu) požiūriais.

1.1. Filosofinis–socialinis požiūris

Šiuolaikinės visuomenės tyrėjai į žinių visuomenę žvelgia kaip į tam tikrą bendrabūvio formą, kuri esant globalizacijos sąlygoms neišvengiamai kuriasi ir Lietuvos visuomenėje. Pastarajame dešimtmetyje *informacinės visuomenės* sąvokos turinys smarkiai prasiplėtė peržengdamas tradicinių komunikacijos sričių (informatikos, žurnalistikos, viešųjų ryšių) ribas. Filosofai teisėtai kelia klausimą: „Kaip ir kodėl informacinė visuomenė laikytina kokybiškai nauju bendrabūvio dariniu?“ (Šaulauskas, 2001). Apibendrintai žinių visuomenės teorijas, kaip ir kitas bendrabūvį aiškinančias teorijas, siūloma skirstyti į dvi grupes (Stonier, 1990, Šaulauskas, 2001):

- 1) inovacines (naujoviškas), pabrėžiančias esminį informacinės visuomenės naujumą bei visiškai naujos socialinės, kultūrinės eros pradžią (technologijos pažanga ir globalizacija, globalinių procesų sąveika, užimtumo struktūros pokyčiai ir kt.);
- 2) kontinucines (besitęsiančias), žinių visuomenę analizuojančias tolesnės tolydžios besiplečiančios modernizacijos kontekste.

Žinių visuomenės Japonijoje apologetas Y. Masahuda (Rytel, 2001) mano, kad tai tam tikra nauja civilizacijos forma, pasižyminti sugebėjimu greitai, interaktyviai ir pigiai priimti, suprasti ir perduoti įvairaus pobūdžio informaciją pasaulio mastu. Kryptingas žinių visuomenės kūrimasis užtikrins visavertį visuomenės narių veikimą pasaulio erdvėje. Tai, pasak tyrėjo, globalus reiškinys, susijęs su naujos visuomenės atsiradimu. Inividualizmas tokioje visuomenėje praranda savo svarbą užleisdamas vietą piliečių bendruomenėms, todėl piliečių judėjimai turėtų tapti pagrindine priemone socialiniams pokyčiams įgyvendinti. Toliau autorius vardija žinių visuomenės pranašumus (geresnis ir spartesnis kitų kultūrų pažinimas, laiko taupymas, visiška asmens atsakomybė už savo veiksmus, naujai besikurianti politinė, ekonominė ir socialinė struktūra, lemianti naujoves ir pasaulio kaitą) bei trūkumus (lengvai daromi intelektualiniai nusikaltimai, žmonių amžiaus cenzo eliminavimas, tiesioginio bendravimo masto mažėjimas, tam tikra visuomenės narių izoliacija). Išvardytiems pranašumams stiprinti būtinos naujos edukacinės strategijos, trumpai apibūdinamos pristatant edukacinį požiūrį.

1.2. Psichologinis požiūris

Besikuriančią visuomenę pavadinę žinių visuomenę psichologai mėgina numatyti žmogaus, gebančio gyventi ateities visuomenėje, charakteristikas. Jomis pasižymintys piliečiai galės veiksmingiau ir sėkmingiau transformuoti šiandieninį gyvenimą į naują socialinę tikrovę. Ateities visuomenės pilietis turės pasižymėti (Rogers, 1995):

- 1) atvirumu sau ir pasauliui (mokės įžvelgti naujas bendrabūvio formas, kurti bei priimti naujus idealus ir įvairias koncepcijas ir t. t.);
- 2) autentiškumu (geranoriškai bendradarbiaujantis, neturintis „dvigubų standartų“ bendraujant; sakantis tiesą ir reikalaujantis to paties iš kitų ir t. t.);
- 3) „sveiku skeptiškumu“ mokslo ir technikos pažangos atžvilgiu (gebės numatyti pavojus, kuriuos kelia ši pažanga tolydžiai žmogaus socialinei raidai, naujas technologijas vertins tik įsitikinęs, kas, kam, kokiais tikslais ir kaip jomis naudosis, ir t. t.);
- 4) vientisumu (norės ir gebės gyventi vientisą kūno ir sielos gyvenimą, stengsis sujungti savo mintis ir jausmus, fizinę bei psichinę energiją ir t. t.);
- 5) intymumu (ieškos artumo, naujų bendravimo formų ir t. t.);
- 6) procesualumu (supras, kad gyvenimas negali sustoti, ilgėsis ir stengsis išgyventi nuolatinę savo jausmų, intelekto ir gyvenimo būdo kaitą);
- 7) rūpestingumu (norės ir gebės padėti kitam asmeniui, stengsis burtis į specialias „profesines pagalbos“ grupes ir t. t.). *Galbūt čia slypi socialinių darbuotojų profesinių kompetencijų užuomazgos?(aut. pastaba);*
- 8) atsakingumu saugant gamtą (jaus poreikį gyventi santarvėje su gamta ir socialine aplinka bei gebės šį poreikį patenkinti ir t. t.);
- 9) neigiamu požiūriu į institucijas (jaus vidinį natūralų pasipriešinimą struktūroms, ypač hierarchinėms, bus įsitikinęs, kad struktūros privalo egzistuoti dėl asmens, o ne atvirkščiai, gebės reikšti šį pasipriešinimą ir t. t.);
- 10) abejingumu materialinėms vertybėms (daugiausiai dėmesio skirs dvasinei, o ne materialinei gerovei, pinigai ir kiti materialiniai simboliai nebebus jų veiklos tikslas);
- 11) dvasingumo paieška (gebės gyventi dermėje ir taikoje su savimi bei kitais visuomenės nariais).

1.3. Edukacinis požiūris

Iš pateiktos trumpos teorinės apžvalgos matyti, kad pagrindinį iššūkį, keliamą besikuriančios žinių visuomenės, teks priimti ne tik valstybių politikams, informacinių technologijų kūrėjams, visuomenės tyrėjams, bet ir švietimo politikams, edukologams, edukacinės praktikos įgyvendintojams. Reikės apibrėžti, kokias būtiniausias žinias turi įgyti ir kokiomis kompetencijomis turės operuoti dabartiniai ir būsimieji žinių visuomenės vartotojai ir kūrėjai, kokios naujos ir veiksmingos švietimo strategijos turėtų būti taikomos siekiant išugdyti asmenį, galintį ne tik prisitaikyti tokioje visuomenėje, bet ir ją tobulinti, kuo turėtų remtis ateities švietimo politika.

Mokslininkai aktyviai ieško naujų socialinės edukacijos strategijų, kurios pasitarnautų dabartiniams ir būsimiesiems informacinės visuomenės nariams ir, kita vertus, tokios visuomenės kūrėjams. Pabrėžiama (Drucker, 1993; Jucevičienė, 1997), kad edukacijos sąlygos keičiasi iš esmės, nes:

- 1) švietimo sistema pamažu tampa atvira, užtikrina tęstinį ir grįžtamąjį ryšį, „švietimas turi apimti visą socialinę erdvę, juo turi rūpintis ne tik tipinės edukacinės institucijos“ (Drucker ir kt.);
- 2) atsiranda motyvų ir galimybių asmens saviugdai vykti net nedalyvaujant formalioje švietimo sistemoje;
- 3) kinta tradicinis ugdymo turinys: pabrėžiamas kompetencijų ugdymas, ypač svarbus tampa vertybių klausimas, žinių struktūra įgauna kitą pobūdį (nuo faktinių žinių pereinama prie metodologinio veiklos išmanymo);
- 4) tradicinė edukologijos samprata kinta siekiant pateisinti žinių visuomenės lūkesčius; vis plačiau vartojamas ir taikomas *socialinės edukologijos* terminas (Wats, 1994; Leliūgienė, 1998; Jucevičienė, 1997)

Natūralu, kad susidarius minėtoms sąlygoms atsiranda naujų socialinės edukacijos strategijų poreikis. Mokslininkai siūlo, o švietimo praktikai pradeda įgyvendinti naujas edukacines strategijas. Jos trumpai įvardijamos kaip a) **ugdymo tvariai plėtrai** (tiek kuriamų socialinių sąlygų, tiek ir pasirengimo gyventi prasme) **strategija**. Ji skatina tam tikras vertybes, tam tikrą mąstymo būdą, tam tikrą intelektinės ir praktinės veiklos gebėjimų derinį; b) **mokymosi visą gyvenimą strategija**. Ji sudaro sąlygas kaitos motyvacijai ir bendriesiems gebėjimams išsiugdyti; c) **ekologinio požiūrio strategija**. Ji leidžia į aplinką (gamtinę bei socialinę) žvelgti kaip į visumą, t. y. pažeidus vieną aplinkos segmentą pažeidžiamas ir kitas; d) **informacijos kūrimo ir jos priėmimo strategija**. Ji sudaro tinkamas sąlygas piliečiams tapti ne tik aktyviais informacijos vartotojais, bet ir jos kūrėjais, t. y. ugdo gebėjimą pasirinkti, skaičiuoti, analizuoti, lyginti, vertinti informaciją, skirti faktą nuo nuomonės, susidaryti savo nuomonę ir ją pagrįsti ir t. t. Ar taikoma ir kaip veiksmingai taikoma pastaroji strategija Lietuvos edukacinėje praktikoje, rodo tarptautiniai tyrimai, kurių rezultatai pristatomi trečioje šio straipsnio dalyje.

2. Žinių visuomenės piliečio kompetencijos

Kompetencijų klausimą mėginama svarstyti pasitelkus naujausias teoretikų idėjas bei straipsnio autorės atliktą tarptautinį pilietinės edukacijos tyrimą, kuriame vienas iš tyrimo komponentų buvo paauglių pilietinės kompetencijos lygio nustatymas bei tarptautinis palyginimas.

Pastaraisiais metais suaktyvėjo diskusijos ne tik edukacinių strategijų, bet ir kompetencijų apibrėžties klausimu. Vieni autoriai kompetencijas tapatina su žiniomis (Patrick, 2000), kiti *kompetencijos* sąvoką vartoja norėdami pabrėžti praktinį veiksmo momentą (Weinert, 2001), dar kiti (Haste, 2001) išskiria tris „kompetentingo žmogaus“ modelius: „sprendimų priėmėjas“, „istorijų pasakotojas“ bei „priemonių panaudotojas“. Kompetencijos J. Hastės darbuose įgyja įprastus pavidalus: a) technologinės kompetencijos, b) kompetencijos, padedančios priimti skirtybes ir daryti išvadas, c) kompetencijos, padedančios rasti ir palaikyti bendruomeninius ryšius, d) motyvacijos ir jausmų valdymo kompetencijos, e) atsakingumo kompetencijos. Tradiciškai išskiriamos ir straipsnio autorės dažnai minimos „socialinės kompetencijos“, kuriomis žmonėms padeda suprasti šiuolaikinę visuomenę, įgyti reikalingų žinių ir gebėjimų dalyvauti visuomenės gyvenime. Pastaruoju metu įvardijama dar viena kompetencijų rūšis, labiausiai atitinkanti žinių visuomenės lūkesčius (Perrenoud, 2001). Tai „gero gyvenimo“ (*Competencies for good life*) kompetencijos. Jos apibūdinamos kaip bendrųjų kognityvinių ir emocinių gebėjimų bei nuostatų derinys, kuriuo asmuo manipuliuoja įvairiose socialinio gyvenimo srityse. Jos leidžia asmeniui priimti sprendimą nenumatytose gyvenimo situacijose ir pasimokyti iš jų. „Gero gyvenimo“ kompetencijų komponentai yra mokymasis (susiejimas su žiniomis) ir emocinė raiška (susiejimas su vertybėmis, požiūriais ir įsitikinimas, reguliuojančiais šį mokymosi procesą). Šių kompetencijų įgijimą galima sieti tik su visos socialinės aplinkos įtaka augančiam žmogui. Kitaip tariant, **„gero gyvenimo“ kompetencijos turėtų tapti vienu iš svarbiausių paauglių socializacijos tikslų**. Šias kompetencijas, autoriaus nuomone, sudaro:

- 1) mokėjimas išgyventi rinkos ekonomikoje, pačiam susirasti būstą, pradėti gyventi šeiminiį gyvenimą, sudaryti sutartis, susijusias su vedybomis, draudimu, nuoma ir pan., ir jų laikytis;
- 2) gebėjimas investuoti ir veiksmingai naudoti savo išteklius, racionaliai priimti su prekėmis ir paslaugomis susijusią informaciją;
- 3) nuostata balsuoti ir prisiimti įsipareigojimus kitiems – bendruomenei, tautai, valstybei, tarptautinei bendrijai;
- 4) mokėjimas rasti „savo kelią“ švietimo sistemoje, gauti išsilavinimą ir įgyti profesiją, būti pasiruošusiam profesinei kaitai;
- 5) norėjimas ir gebėjimas rūpintis savo sveikata ir atsakingai naudotis medicinos priežiūra ir poilsiu;

- 6) mokėjimas apginti savo teises ir interesus naudojantis teisinėmis procedūromis, policijos veikla ir teismais;
- 7) mokėjimas taikyti informacines technologijas (susirasti reikalingą informaciją ir panaudoti ją įgyvendinant savo siekius);
- 8) mokėjimas naudotis žiniasklaidos teikiama informacija (ją suvokti, priimti, analizuoti, vertinti, susidaryti savo nuomonę, pritaikyti savo poreikiams bei kultūrinėms reikmėms).

Kitame poskyryje pateikiama tyrimo apžvalga, padėsianti nustatyti paauglių gebėjimo priimti informaciją lygį.

3. Trumpa tyrimo, susijusio su pilietine paauglių kompetencija, apžvalga ir socialinės informacijos suvokimo modeliai

3.1. Tyrimo apibūdinimas ir rezultatų apžvalga

1996–2001 metais 29 pasaulio šalyse buvo vykdomi tarptautiniai lyginamieji tyrimai (šio straipsnio autorė buvo mokslinė nacionalinė tyrimų koordinatore). Tyrimus vykdė Tarptautinė švietimo laimėjimų vertinimo asociacija, pasaulyje žinoma IEA trumpiniu (*International Association for Evaluation of Educational Achievements*). Tyrime dalyvavo 90 000 keturiolikmečių iš 28 pasaulio šalių. Iš Lietuvos atsitiktinės atrankos būdu buvo atrinkti 3494 mokiniai iš 169 bendrojo lavinimo – 144 lietuvių, 19 rusų, 6 lenkų – mokyklų (anketos mokiniams buvo pateiktos lietuvių, rusų ir lenkų kalbomis). Taip pat buvo apklausti su tiriamaisiais dirbantys 338 istorijos ir etikos mokytojai bei 169 mokyklų vadovai. Testavimo instrumentus sudarė klausimynas mokiniams bei anketos mokytojams ir mokyklų vadovams. Kadangi vienas iš tyrimo tikslų (plačiau ir išsamiau apie tyrimą – kituose autorės darbuose) buvo iširti ir palyginti pilietinę paauglių kognityvinę kompetenciją, šiame straipsnyje supažindinama tik su kognityvinio testo struktūra. Testą sudarė 34 daugiavariančio pasirinkimo klausimai, iš kurių 25 buvo skirti faktiškai vertinti žinias ir 13 – interpretavimo gebėjimams tikrinti (buvo vertinami moksleivių gebėjimai analizuoti ir interpretuoti informaciją). Keliuose klausimuose buvo pateikiama papildoma medžiaga analizuoti, pavyzdžiui, trumpa žinutė, arba konkreti informacija iš laikraščių, arba politinė karikatūra.

Bendri lyginamieji rezultatai pateikiami 1-oje diagramoje.

Tyrimo duomenų analizė rodo, kad teisingi moksleivių atsakymai svyruoja nuo 35 iki 85 procentų. Tai priklauso nuo klausimų sudėtingumo. Klausimų sunkumo parametrai: 77 lengviausiam klausimui ir 121 sunkiausiam klausimui. Pilietinės kognityvinės kompetencijos rezultatai (žr. 2.1 diagramą) rodo, kad Rumunija ir trys Baltijos šalys, kurių taškų vidurkiai – nuo 92 iki 94) patenka tarp paskutiniųjų šalių, kurių rezultatų vidurkis yra daug žemesnis už tarptautinį vidurkį. Nors Lietuva yra 24 vietoje tarp tyrime dalyvavusių šalių, tačiau negalima teigti, kad ji aplenkė Rumuniją ir Latviją arba kad Estijos rezultatai yra geresni už Lietuvos rezultatus (tarp šių šalių rezultatų nėra statistiškai reikšmingo skirtumo. Įdomu pažymėti, kad net trys postkomunistinės šalys (Lenkija, Čekija ir Slovakija) užima aukštas vietas). Moksleivių atsakymų vidurkiai yra daug aukštesni už tarptautinį vidurkį. Beje, ir Honkongo moksleiviai labai gerai atliko užduotis, ir jų rezultatų vidurkis yra aukštas. Tuo tarpu kai kurių senas demokratines tradicijas turinčių šalių (Vokietijos, Anglijos, Švedijos, Šveicarijos, Belgijos) rezultatai yra blogesni už tarptautinį statistinį vidurkį.

1 diagrama. Pilietinės kognityvinės kompetencijos pasiskirstymas¹

Šalis	Vidurkiai *	Tyrimo data	Tirta klasė	Amžiaus vidurkis	Pilietinės kognityvinės kompetencijos taškų skalė					
					40	60	80	100	120	140
Lenkija	• 111 (1,7)	5/99 - 6/99	8	15,0						
Suomija	• 109 (0,7)	4/99	8	14,8						
Kipras	• 108 (0,5)	5/99	9	14,8						
Graikija	• 108 (0,8)	3/99 - 6/99	9	14,7						
Honkongas	• 107 (1,1)	6/99 - 7/99	9	15,3						
JAV	• 106 (1,2)	10/99	9	14,7						
Italija	• 105 (0,8)	4/99 - 5/99	9	15,0						
Slovakijos Respublika	• 105 (0,7)	5/99 - 6/99	8	14,3						
Norvegija	• 103 (0,5)	4/99 - 6/99	8	14,8						
Čekijos Respublika	• 103 (0,8)	4/99 - 5/99	8	14,4						
Australija	• 102 (0,8)	8/99	9	14,6						
Vengrija	• 102 (0,6)	3/99	8	14,4						
Slovėnija	• 101 (0,5)	4/99	8	14,8						
Danija	• 100 (0,5)	4/99	8	14,8						
Bendrieji duomenys	• 100 (0,2)	3/99 - 12/99	8/9	14,7						
Vokietija	• 100 (0,5)	4/99 - 7/99	8	n.a.						
Rusijos Federacija	• 100 (1,3)	4/99 - 5/99	9	15,1						
Anglija	• 99 (0,6)	11/99	9	14,7						
Švedija	• 99 (0,8)	10/99 - 12/99	8	14,3						
Šveicarija	• 98 (0,8)	4/99 - 7/99	8/9	15,0						
Bulgarija	• 98 (1,3)	5/99 - 6/99	8	14,9						
Portugalija	♦ 96 (0,7)	4/99	8	14,5						
Belgija	♦ 95 (0,9)	3/99 - 4/99	8	14,1						
Estija	♦ 94 (0,5)	4/99	8	14,7						
Lietuva	♦ 94 (0,7)	5/99	8	14,8						
Rumunija	♦ 92 (0,9)	5/99	8	14,8						
Latvija	♦ 92 (0,9)	4/99 - 5/99	8	14,5						
Čilė	♦ 88 (0,7)	10/99	8	14,3						
Kolumbija	♦ 86 (0,9)	4/99 and 10/99	8	14,6						

* Skliausteliuose pateikta standartinė paklaida

Lyginamieji duomenys rodo, kad tarp moksleivių žinių ir interpretavimo gebėjimų yra stipri koreliacija ($r=0.91$), t. y. tie mokiniai, kurie turi daugiau žinių, geriau suvokia, analizuoja ir interpretuoja pateiktą informaciją.

Nors Lietuva yra 24-ta tarp 28 tyrime dalyvavusių šalių, tačiau daugiavariantis Lietuvos moksleivių pilietinės kognityvinės kompetencijos lyginimas ($p<0.05$) rodo, kad Lietuva iš esmės savo rezultatais lenkia tik Čilę ir Kolumbiją.

3.2. Socialinės informacijos suvokimo modeliai

Tyrimo duomenys atskleidė žemą Lietuvos paauglių kompetencijos lygį, todėl reikėtų kurti ir įgyvendinti specialią socializacijos programą, ugdančią įvairias kompetencijas. Toliau siūlomi socialinės informacijos suvokimo modeliai (Torney–Purta, 1995) galėtų daryti įtaką planuojant paauglių socializacijos procesą.

Akumuliacinis modelis paremtas prielaida, kad paaugliai akumuliuoja ir absorbuoja jiems pateiktus simbolius, idėjas, požiūrius, kurie laisvai išreiškiami susidarius atitinkamai situacijai. Taigi informacija sklinda tik viena kryptimi ir ugdytojai gali iš esmės ją kontroliuoti. Paauglio užduotis – būti pasyviu informacijos priėmėju. Tradiciškai daugelis edukatorių yra įsitikinę tokio modelio veiksmingumu. Pavyzdžiui, kuo daugiau faktų pateikiama, tuo labiau

¹ IEA pilietinio ugdymo studija. 14-mečių populiacija, tirta 1999 m.

tikimasi, kad vaikai geriau elgsis. Čia besąlygiškai pripažįstamas tiesioginis pateiktos informacijos ir socializacijos lygmens ryšys. Iš tiesų šis modelis gali būti veiksmingas tik pirmiame planingos socializacijos etape.

Identifikacijos modelis paremtas prielaida, kad vaikas mėgdžioja jam artimų žmonių (šeimos narių) socialinį elgesį ir netgi susitapatina su jais. Socialinė aplinka nėra reikšminga. Kita vertus, šį modelį būtina derinti su kitais atsižvelgiant į socializacijos tikslus konkrečiame etape.

Vaidmenų perkėlimo modelis paremtas vaiko patirtimi atlikti vieną arba kitą vaidmenį. Paprastai paaugliai geriau suvokia tuos socialinius, teisinius ar politinius aspektus, su kuriais yra turėję nors ir menkos tiesioginės patirties, todėl socializacijos procese būtina šią patirtį sąmoningai plėsti atsižvelgiant į konkretaus vaiko patirtį.

Kognityvinės raidos modelis pabrėžia tobulėjantį vyresnių paauglių gebėjimą nagrinėti abstraktesnius ir sudėtingesnius socialinio gyvenimo aspektus. Šis modelis siejamas su jaunolio raidos ypatumais. Sugebėjimas samprotauti daro įtaką jo požiūriui į įvairius gyvenimo reiškinius bei jo socializacijai pačia plačiausia prasme.

Tinkamai parenkant modelius, juos varijuojant ir taikant socializacijos procesas galėtų pasitarnauti žinių visuomenės piliečiui įgyjant reikalingų kompetencijų.

Išvados

1. Remiantis teoriniais darbais, nagrinėjančiais žinių visuomenę įvairiais (filosofiniu, socialiniu, psichologiniu, edukaciniu) požiūriais, galima suformuluoti dvi tezes:

- a) žinių visuomenę gali sukurti ir joje efektyviai veikti tik piliečiai, turintys atitinkamas vertybes ir kompetencijas;
- b) tinkamai organizuota paauglių socializacija yra būtina, bet nepakankama sąlyga sėkmingai kurti žinių visuomenę Lietuvoje.

2. Tarptautinio lyginamojo tyrimo duomenų analizė parodė, kad Lietuvos paauglių pilietinės kompetencijos lygis yra žemas. Tai sietina su nepakankamai veiksmingu naujų socialinės edukacijos strategijų diegimu.

3. Teikiant paaugliams informaciją ir mokant ją nagrinėti siūlytume jos pateikimą skirti pagal „Socialinės informacijos suvokimo“ modelius (Torney–Purta, 1995), nusakančius, kad kiekvienas iš mūsų ją priimame skirtingais būdais. Tai palengvintų paauglių socializaciją.

4. Būtina pergalvoti paauglių socializacijos programą, tobulinti būsimųjų socialinių edukatorių, įskaitant ir socialinius darbuotojus, rengimą ir t. t.

LITERATŪRA

1. **Barkauskaitė M.** Paauglys dabartinėje visuomenėje. – Vilnius: Alma Litera, 2001.
2. **Defining and Selecting Key Competencies.** Ed. by D. S. Rychen and L. H. Salganik. – Sietle-Toronto-Bern-Göttingen: Hogrefe and Huber Publishers, 2001.
3. **Drucker P.** Managing for the future. – New York: Truman Talley Books/Dutton, 1992.
4. **Jucevičienė P.** Ugdymo mokslo raida/nuo pedagogikos iki šiuolaikinės edukologijos. – Kaunas: Technologija, 1997.
5. **Luobikiene I.** Sociologija. – Vilnius: Rosma, 2001.
6. **Matulionis A.** Sociologija. – Vilnius: Homo Liber, 2001.
7. **Putnam R.** Kad demokratija veiktų. – Vilnius: Margi raštai, 2001.
8. **Rytel T.** Informacinės visuomenės plėtra Japonijoje / Y.Masahudos vizija. – Vilnius, 2001.
9. **Rogers K.** A Way of Being. – Boston-New York: Houghton Mifflin Company, 1995.
10. **Suslavičius J.** Socialinė psichologija. – Vilnius: Vaga, 1997.
11. **Stonier T.** Information and the Internal Structure of the Universe: an Exploration into Information Physics. – London: Springer-Verlag, 1990.
12. **Šaulauskas M.** Metodologiniai informacinės visuomenės studijų profiliai: vynas jaunas, vynmaišiai seni? // Problemos. 2000.

13. **Torney–Purta J., Schwille J. and Amadeo J. A.** Civic Education Across Countries: Twenty–Four National Case Studies from IEA Educational Project. – Amsterdam, International Association for the Evaluation of Educational Achievements, 1998.
14. **Torney–Purta J. Lehman R., Oswald H. and Schulz.W.** Citizenship and Education in Twenty–eight countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen. – Amsterdam, International Association for the Evaluation of Educational Achievements, 2001.
15. **Žmogaus** socialinė raida. – Vilnius: Homo liber, 2001

SOCIALIZATION OF ADOLESCENTS IN THE DEVELOPMENT OF KNOWLEDGE SOCIETY

Assoc. Prof. Dr. Irena Zaleskienė

Law University of Lithuania

Summary

The article explores the socialization process of adolescents as a meaningful way of becoming an active citizen in the future knowledge society. The main point of this process is that students have not only to adopt themselves into society, but to develop certain competencies for being active creators of this society as well. The author presents some different theoretical perspectives (philosophical-social, psychological and educational) to the knowledge society. It contains some developments of the qualities of the person of tomorrow (Rogers, 1995), developments of „competencies for the good life” (Dupuy, 2001) and some modern educational strategies (education for sustainable development, life long education, education for receiving and creating information and so on). Some of the data from international comparative IEA (International Association for Evaluation of Educational Achievements) CivEd study are presented and some theoretical models of conceptualization of social information (accumulation, identification, role transfer and cognitive development) are introduced. Conclusions and some suggestions for improvement of socialization process of adolescents are developed.

Keywords: knowledge society, adolescents’ socialization, competencies, educational strategies